

صندوق شاليم، لتطوير الخدمات
للأفراد ذوي المحدودية العقلية
التطويرية في السلطات المحلية
The Shalem Fund
for Development of Services for People with
Intellectual Disabilities in the Local Councils
פיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית
התפתחותית ברשויות המקומיות

סקירת ספרות ומקורות ידע בנושא:

תוכניות בנושא שינוי עמדות וקבלת השונה

בדגש על אוכלוסיות עם מוגבלויות

בקרב תלמידי גן עד תיכון בישראל

הסקירה נערכה עבור קרן שלם

**ע"י רונית גל-אתרוג
עו"ס מומחית בשיקום ומורה לחינוך מיוחד**

פברואר 2014

קרן שלם/2014/136

המלצות

מובאות בזאת המלצות הנובעות ממצאי עבודה זו: המלצות לגבי הגורמים שכדאי להביא בחשבון לצורך בניית תוכנית שמטרתה שינוי עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות, המלצות המתייחסות ליישומה של התוכנית והמלצות להעמקת הידע המקצועי.

המלצות הקשורות למהות התוכנית (ברמת התוכן)

בתהליך בניית תוכנית לשינוי עמדות וקבלת השונה כדאי להביא בחשבון את ההמלצות הבאות:

- **מפגשים משותפים**. מומלץ ביותר שהתוכנית תתבסס על קיום מפגשים משותפים לקבוצת תלמידים ללא מוגבלות ולקבוצת תלמידים עם מוגבלות. חשוב לקיים מפגשים קבועים לאורך תקופה ממושכת, כדי לאפשר יצירת קשרים משמעותיים בין המשתתפים. מסיבה זו מומלץ גם שהקבוצות תהיינה בעלות מאפיינים דומים (גיל המשתתפים, מגזר וכו'). נדרשת הכנה של חברי שתי הקבוצות לקראת מפגשים אלה, ולאחר כל מפגש חשוב להקדיש זמן לשוב ולעיבוד החוויה.

- **היכרות עם אדם עם מוגבלות**. במידה ובמסגרת התוכנית לא מתקיימים מפגשים בין שתי קבוצות, מומלץ מאד לשלב בה היכרות עם אדם עם מוגבלות. אפשרות זו טובה פחות מהאפשרות של סדרת מפגשים בין תלמידים משתי הקבוצות, אך היכרות (ברמה כלשהי) עם אדם עם מוגבלות חיונית ביותר להצלחת התוכנית.

- **הקניית ידע**. מומלץ שהתוכנית תשלב הקניית ידע אודות המגבלה כדי להפחית חששות ולאפשר לתלמידים לפתח עמדות על אנשים עם מוגבלות על בסיס ידע זה. כך יוכלו התלמידים לשרש עמדות שמקורן בחוסר ידע או במידע שגוי.

- **המחשה**. המלצה נוספת היא שימוש באמצעים להמחשת המגבלה, כדי לסייע בצורה חווייתית להבנתה. סדנאות הכוללת התנסות בשימוש באביזרים כמו כסא גלגלים או מקל נחייה, התמודדויות עם אתגר כשלהן ללא עזרת חוש הראייה או השמיעה ועוד התנסויות מסוג זה מוסיפות עניין לפעילות ומעניקות לתלמידים זווית ראייה נוספת.

- **הפקת תוצר כאמצעי לעיבוד המידע והחוויה**. לקראת סיומה של התוכנית (בהנחה ומדובר בסדרת מפגשים) מומלץ שהתלמידים יפיקו תוצר כלשהו. התוצר יכול להיות פיתוח של מוצר או שירות עבור אנשים עם מוגבלות, וניתן להסתפק ברעיון עצמו מבלי להוציאו לפועל: עצם החשיבה על צרכיו של האדם עם המוגבלות מסייעת לעיבוד המידע והחוויה אצל התלמידים ומאפשרת למנחי התוכנית בקרה על מידת ההפנמה של תכני התוכנית.

המלצות הקשורות ליישום התוכנית (ברמת הביצוע)

- **שיתוף המורים בתהליך.** חשיבות רבה נודעת למעורבות המורים ואנשי צוות ביה"ס בתוכנית, גם אם לא הם מעבירים אותה. כמו כן, עמדותיהם של המורים עצמם משפיעות על עמדות התלמידים ולכן מומלץ להיות מודעים לעמדת המורה ולראות גם אותו כשותף לתהליך קבלת השונה ושינוי העמדות שצפויים התלמידים לעבור.

- **בירור מדיניות המסגרת החינוכית.** מדיניות המסגרת החינוכית חשובה להצלחת התוכנית, ותמיכה מוצהרת ובלתי מסוייגת של ראשי המערכת בפעילות שמטרתה קבלת השונה תסייע לכך. לכן מומלץ לבחון את הנושא בטרם נבחרת המסגרת החינוכית בה תפעל התוכנית. בשנה בה פתח משרד החינוך במהלך הערכי-חינוכי "האחר הוא אני", נראה שהוכשרה הקרקע ויש מקום רב לעשייה בתחום.

- **עידוד פיתוח תוכניות במסגרות החינוכיות.** מומלץ לעודד יוזמות מקומיות לפיתוח תוכניות ברמת המסגרת החינוכית ולהגביר את המוטיבציה של הצוותים החינוכיים לפעול בעניין זה. צוותים אלה מכירים היטב את תלמידיהם, את מדיניות המסגרת וצרכיה ואת הכישורים והיכולות שלהם עצמם, כמובילי התוכנית. הם גם אלה שיידעו מיהם הגופים בקהילה אליהם כדאי לחבור לצורך ביצוע התוכנית.

- **תיעוד ופרסום.** מומלץ לעודד את תיעודן ואת פרסומן של התוכניות כדי ללמוד מהן, כדי לעודד אחרים לפעול לאורן וכדי למנוע כפילויות ('המצאת הגלגל מחדש').

- **בדיקת השפעת התוכנית לטווח ארוך.** מומלץ לבצע מעקב ארוך טווח אחר עמדותיהם של משתתפי התוכנית ולבדוק אם השינוי שחל בעמדותיהם בהשפעתה (בהנחה שאכן חל שינוי) שימר עצמו, ועמדותיהם כלפי אנשים עם מוגבלות הוסיפו להיות חיוביות (יחסית לעמדותיהם של תלמידים שלא השתתפו בתוכנית) גם בחלוף שנים מסוימה. באף אחת מהתוכניות שנסקרו במסמך זה לא בוצע מעקב ממושך, ולא נערך בארץ מחקר ארוך טווח בנושא.

המלצות למחקר בתחום

לאור ממצאי עבודה זו מובאות בזאת שתי הצעות להעמקה והוספת ידע בנושא באמצעות מחקר. נראה שמסקנות מחקרים אלה יוכלו לתרום ליישום הפעלת התוכניות במסגרות החינוך:

- בדיקת מיהן מסגרות החינוך שבהן לא מתקיימות תוכניות לקבלת השונה ואיזה מאפיינים של המסגרות קשורים לכך.

- השוואת הגורמים המניעים מסגרות לחינוך מיוחד להשתתף בתוכנית המפגישה את תלמידיהם עם תלמידים מהחינוך הרגיל, לעומת הגורמים המניעים את מסגרות החינוך הרגיל להשתתף בתוכנית זו. בדיקת קיומו של קשר בין המסגרת היוזמת את הפעלת התוכנית למידת הצלחת התוכנית.